

Kothencz Kelemen

A megbecsült városvezető

Merk Zsuzsa–Rapcsányi László (szerk.) *A város keresi múltját.*

Borbíró (Vojnics) Ferenc, Baja város polgármestere című könyvről

*„Akkor van jó állapotban nemzeti tudatunk,
...amikor a városházán az előző városatyák képei
nem kerülnek le a falról a raktárba vagy a szemétkébe,
mert megbecsülik az előző polgármestereket.”*

(Konrád György)

Újabb igényes kivitelű könyv jelent meg a bajai Türr István Múzeum és a Múzeumbarátok Köre Alapítvány kiadásában. A Bajai Dolgozatok sorozatban napvilágot látó, bordó textilkötésbe burkolt, aranyozott betűs, védőborítóval ellátott kötetet Merk Zsuzsa és Rapcsányi László szerkesztette és látta el jegyzetekkel.

A bajai múzeum igazgatónöje és a Magyar Rádió munkatársa az utóbbi időben – egyéb 20. századi történeti kutatásai mellett – célul tűzte ki, hogy a térség neves, de méltatlanul elfeledett személyeinek nyomába eredjen. Ezt igazolja az ilyen témában elsőként megjelent *Nagy András emlékezete. Egy kisváros, Baja főépítésének munkássága* (Baja, 2001.) című kötet, amely a város „virágkorának” építészeti arculatáról tudósít. A munkát egy tudós jánoshalmi orvos pályájának felvázolása követte, amiről *Megkésétt emlékezés. Dr. Rapcsányi (Rapp) Jakab, a Baja-monográfia írója* címmel a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyvében, a Cumania hasábjain jelentettek meg tanulmányt (Kecskemét, 2004).

A szerzőpáros nyomozása és kutatómunkája után 2007 őszén jelent meg a szóban forgó kiadvány, amelynek címe: *A város keresi múltját. Borbíró (Vojnics) Ferenc, Baja város polgármestere*. A kötet első felét a címben szereplő személy családi-baráti levelezései, személyes visszaemlékezései, beszédei alkotják. A második tömb a személyéről, munkálkodásáról a helyi sajtóban megjelent írásokat tartalmazza.

Dr. Borbíró (Vojnics) Ferenc a délvidéki Szabadkán született 1879-ben. Édesapja hivatalnok, a város főjegyzője volt, anyai nagyapja pedig Bács vármegye főszolgabírájaként tevékenykedett. Közigazgatási érzékét minden bizonnyal tőlük örökölte a későbbi polgármester, aki ifjúkorában, mint írta, „nehezen zabolázható gyerek” volt. Ezért is adták be szülei a jezsuiták kalocsai internátusába, ahol a tanulásban bukdácsolva haladt előre. Édesapja halála után, a család nyakába szakadt anyagi gondok miatt, a 8. osztályt már otthon végezte.

Borbíró édesapjával jó kapcsolatban állt a főispán és a szabadkai polgármester, akik mindvégig bábáskodtak az árván maradt gyerek diákévei alatt. Jogtudományi tanulmányai befejeztével Szabadka helyettes tanácsnokává tették, feladatai közé tartozott a város kulturális ügyeinek intézése. A történelem különös módon úgy hozta, hogy annak az embernek az életéről, munkásságáról jelent meg most kiadvány, aki pályája kezdetén, a 20. század elején szülővárosának polgármesteréről, Bíró Károly egy évtizedes munkásságának bemutatásáról szóló könyvet szerkesztette (*Szabadka szab. kir. város közigazgatása az 1902–1912. években*. Szabadka, 1912).

Borbíró Ferenc a bajai városvezetés élére különös módon nem választással, hanem meghívás útján került 1915 októberében. Ezt követően több mint húsz esztendeig, 1937-es leköszönéséig volt a Duna-parti kisváros első embere.

Nehéz időszak volt ez a város életében. Baja 19. század végi gazdasági helyzetét jól tükrözi, hogy a városvezetés Kossuth Lajos temetésére (1894) csak hitelben vásárolt koszorút tudott küldeni. A városban dolgozó kereskedőknek, iparosoknak gyakran huzamosabb ideig tartozott a hivatal.

Ilyen állapotok fogadták az ifjú Borbírót, akiről az egyik bajai sajtó később azt írta, hogy „Baja várost falusias nivótlanságából ő emelte ki, s terelte a kényszerű fejlődés útjára.”

Olyan nagy ívű alkotások köthetők nevéhez, mint a Városi Gáz- és Villamosüzemek megalapítása és a város villamosítása, utak, terek, járdák burkolása, a főtér kövezése, a Baja–Bátaszék közötti műút

kiépítése, a Duna partján teherpályaudvar létesítése, a kórház fejlesztése, a Kamarás-Dunán ingyenes fürdő megnyitása stb.

Hogy mindezt hogyan tudta megvalósítani? Ennek megválaszolásában segítenek a kötetben található dokumentumok.

A szerkesztők a könyv előszavában a kutatásról, Borbíró életrajzáról írtak, amit egy családfa egészít ki.

Ezután következnek a *Levelezés 1929–1962* című fejezet, amelyben összesen 69 baráti, rokoni, szakmai levél található. Ezek zömét a közigazgatás-tudomány jeles képviselőjének, Göbel József barátjának írta Borbíró. A másik jó baráthoz, Nagy András, Baja város főépítéséhez íródott levelek közül fél tucatot tartalmaz a forrásgyűjtemény. A kor neves személyei közül többek között levelet írt Klebersberg Kunónak, Nagy Ferenc miniszterelnöknek, Bibó Istvánnak. A kiadványban helyet kapott egy-egy Martonyi János és Magyary Zoltán által Borbírónak írt levél is. A bajai művészek közül levelezést folytatott Miskolczi Ferencsel, Oltványi Imrével és az Éber családdal.

A családtagok közül elsősorban lányával, Adrienne-nel, majd később unokájával, Bodroghy Bálinttal levelezett.

A levelezésgyűjteményben a Nagy Andrásnak címzett levelek közül ötöt Borbíró Ferenc idősebb lánya, a „Babci”-ként emlegetett Bodroghy Ferencné Vojnics Adrienne, hármat pedig felesége, Borbíró Ferencné Bereczk Piroska írt.

Mivel Borbíró Ferenc Márta nevű leánya Szent-Györgyi Albert második felesége lett, így a levelezések között megtalálható a Szent-Györgyi család néhány levele is.

Pauline Mariann angol írónő az 1950-es évek végén Bodroghy Bálinttól érdeklődött a magyarok gyászolási szokásairól. A Borbíró unoka nagyapjának továbbította a kérést, mondván, ő talán többet tud a témáról. A válaszelevélben a nagypapa előadta, hogy bár nem hallgatott folklórstúdiumot, mégis állíthatja: a téma korántsem ilyen egyszerű. *„Akármilyen kicsi lett hazánk, még mindig sokkal nagyobb, semhogy valamely szokás »általános« legyen. Változó az: kor, társadalmi réteg s hely, sőt nemzetiségek [sváb, tót, déli szláv] szerint. Van falu [város], amelyben valamely szokás valamelyik felekezetre [!], társadalmi rétegre szinte kötelező volt, de a szomszédban aligha tudtak róla, sőt – ha szóba került – furcsállták!”* Érdekességként említette, hogy Szabadkán a jobb módú katolikus gazdákat, és a körükből kikerülő ügyvédek, hivatalnokokat a 6–8 tagú templomi fúvószenekar kísérte utolsó útjára. Akinél ez elmaradt, könnyen megszólták: *„Ezt már sajnálta a család a halottól”*.

Mellékesen jegyzem meg, hogy a leveleket tartalmazó fejezetcímben szereplő évszámok közé apró nyomdai hiba csúszott, ugyanis a záróév nem Borbíró halálának éve (1962), hanem 1964, mivel az utolsó néhány levelet Göbel József, Szent-Györgyi Albert és felesége 1963-ban, 1964-ben váltotta.

A levelezéseket két visszaemlékezés követi. Mindkettőt Bodroghy Ferencné Vojnics Adrienne írta Vancouver városban az 1957. esztendőben. Az elsőben a család 1951-es kitelepítéséről emlékezett. A Bihar megyei Nagyrábé nevű faluba szállították őket munkaszolgálatra. Bodroghyné szavait idézve, tették mindezt azért, mert *„mi milyen undorító, kizsákmányoló, népszíriám-élő, huzaaruló banda vagyunk, de lám a demokrácia nem irt ki bennünket – pedig megérdemelnénk –, hanem módot nyújt arra, hogy megjavuljunk, és hasznos tagjai legyünk a társadalomnak”*. Szállásuk egy hatalmas istállóban volt, amit előtte ki kellett takarítaniuk. Az alvóhelyként szolgáló tiszta szalmára várva, egy kis lompos öreg emelkedett szóra. Oldandó a feszültséget, bemutatkozásra szólította fel sorstársait. A sort kezdve, magáról elmondta, hogy katonaként szolgált az első és a második világháborúban. 1943-ban nyugdíjazták, majd miután a „rendszer” elvette a nyugdíját, felesége földjét, volt már söröskocsis és csomagkihordó is. Élete párja beteg lévén, két fiával érkezett. Se pénzt, se ételmezt nem hozhattak magukkal. A dióhéjban vázolt, szomorú élettörténetek ellenére rövid időn belül belemelegedtek a társalgásba, a szemek kifényesedtek az emlékektől. *„Így feltámadtak a röppenő megjegyzésekben a történelmi nevek, kedves helyek, csatateretek, minden salakmentesen tiszta és szép lett az emlékezés varázsában. Egy régi életforma, egy letűnt társadalmi réteg kedves kísértetei jártak közöttünk.”* Borbíró Ferenc lányának emlékező sorait olvasva látjuk, hogy még a nehéz élethelyzetbe került emberek is tudtak meletet varázsolni egymás szívébe.

Bodroghyné másik visszaemlékezésében a Csepregről Ausztriába való menekülésük történetét meséli el.

Borbíró Ferencet Márta leánya kérte meg, hogy vesse papírra, amit családjuk történetéről tud. Ezeket az 1956-ban Keszthelyen írt visszaemlékezéseket olvashatjuk a *Honnan jöttünk – kik vagyunk* című fejezetben.

Két nemesi bunyevác család, a Vojnics és a Fratricsevich tagjairól írta le emlékeit. Kedves emlékeket őrzött apai nagyapjáról, akinek tanyáján sokat gyerekeskedett. A határban lévő „szállás”, a városból kiszabadulva, mindig a szabadságot jelentette számára, ahol emellett a munkák szigorú rendjét is

nyomon követhette. Apai nagyapja rendkívül gondos, alapos ember volt. Mindent számon tartott. Ott volt az állatok esti etetésénél, majd bement az urasághoz megtudni, nincs-e valami utasítása másnapra. A közös vacsora után elhúzódott a *hajzlira*, ahová a király is gyalog járt. Ajtaját nyitva hagyván, onnan adta ki a következő napi teendőket. Elmondta, hogy ki lesz az, aki másnap kukoricát visz Topolyára, és hoz lisztet, korpát a malomból. Az ökrös gazdákat gabonát hordani, a lófogatokat pedig tarlót szántani küldte stb. Ezen utasításait a jó időjárás esetére kellett érteni, de felvázolta a borús, esős időben követendő munkákat is.

A Fratricsevich családról szóló emlékező levélben nem esik szó az anyai nagyapáról, Fratricsevich Péterről. Borbírónak esetleg csak nagyanyja mesélhetett férjéről, aki már nem élt, mikor az unoka megszületett.

Borbíró „*Össze-visszák*”-nak nevezte el azokat a lejegyzett visszaemlékezéseit, melyekben számára emlékezetes személyekről, eseményekről, közigazgatásról, pártpolitikáról, a Városok Szövetségéről, a Speyer-kölcsonról, különféle „műhelytitkokról” írt.

Annak ellenére, hogy a recenzius a görcső alá vett személy történeteiben sok aktuálpolitikai színezetű eseményt vélt felfedezni, a fejezetben szereplő számos írásból mégis szembetűnik: Borbíró sohasem a párt érdekeit helyezte előtérbe ügyei intézésekor.

Rövid részletet idéz kassai szolgálati idejének egyik tárgyalásáról. A városi kórház igazgatói posztjának betöltéséről folyt a diskurzus. A párt vezetőinek megvolt a „zászlóra tűzött” emberük, akinek érényeiről próbált Borbíró érdeklődni. Idézzünk a beszélgetésből:

„– Kérem, tájékoztassanak ajánlatuk orvosi értékéről.

– Kiváló magyar!

– Ebben nem is kételkedtem, de szeretném tudni, orvosnak milyen?

– Kérlek, a legnehezebb időkben is velünk volt!

– Nem tartotok attól, ha olyan feladat elé állítjátok, amelyet megoldani nem képes, akkor vele sem teszték jót?

– A párt nagyon szeretné az ő kinevezését!

– Úgy érzem, hogy én 1000-szer jobb felvidéki vagyok, mint ti. Ti csak őt nézitek, én azt az 1000 beteget is, akiknek nem mindegy, milyen színvonalon vezetett kórházban fekszenek.”

Úgy gondolom, ez a néhány sor sok mindent elárul Borbíró személyiségéről.

A Duna-parti város az első világháború után reneszánszát élte. A statisztikai mutatók szerint a vidéki városok között Baja fejlődése volt a legjelentősebb. Amint Borbíró írta „*a szép eredményben, s e révén a város reputatiojának viasszaszerzésében figyelmet érdemlő része volt a katolikus papoknak*”. Róluk sem feledkezett meg emlékirataiban (*Bajai portrék – tisztársaim*). Werner Adolf, Kürti Menyhért, Tordai Ányos mellett kiemelte Gonczlik Kálmán oktatási, hitéleti és közéleti tevékenységét. A négy személy hatását egy mondatban így jellemezte: „*résztevévén a város közéletében, révükön illőbb, méltó szerephez jutott a katolikum is, amely előbb inkább csak numerált, de alig ponderált*”.

Borbíró komolyan gondolta azt, hogy egy város fejlettségi fokát tükrözik a közalkalmazottai sorában lévő jogászok, műszaki, egészségügyi, szociális stb. személyek száma. Ezt igazolja, hogy Bajára kerülésekor a városnak mindössze 1 mérnöke volt, távozásakor a városházán 3, az elektromos üzemben pedig 2 dolgozott.

Írásaiban hosszasan méltatta megbecsült tisztársait. A jó kapcsolatukat és eredményes munkájukat abban látta, hogy beosztottjai is átvették tőle azokat a tapasztalatokat, amiket ő pályakezdekésekor „mestereitől”, Purgly Sándor és Schmausz Endre főispánoktól tanult.

Különösen a közigazgatás területén dolgozók számára értékes fejezetet adják a kötetnek Borbíró Ferenc az Amerika Hangja Rádióban elhangzott előadásai. Az *önkormányzatok védelmében* címmel 1958-ban hatrészes előadás-sorozatot tartott. Borbíró pályája során három városban: Szabadkán, Baján és Kassán töltött be különböző érdemi szerepet. Ezek közül is az első kettőn végzett tevékenysége volt meghatározó. Mint a város első embere, mégis a bajai tapasztalatait hasznosíthatta leginkább. Nyitó beszédében a városi önkormányzatok hatáskörének szükségtelen, káros megszorításait panaszolta el. További előadásokban mutatott rá arra, miként kellett volna szerepét betölteni a belügyi osztálynak, hogy az általános fellendülésnek élenjárója legyen, illetve felvázolta egy elmaradt város újraébredését. Beszélt az igazi tisztviselőre jellemző érényekről, majd a polgárságról, annak az önkormányzati életben is kimagasló szerepéről.

Egyik önéletrajzi visszaemlékezésében bevallotta, hogyan készült fel az ilyen típusú nyilvános beszédekre. Elismerte, hogy soha nem volt igazi szónok. Minden valamirevaló beszédét hosszú napok munkája előzte meg. Az eredmény azonban az lett, hogy sohase olvasott se beszédet, se előadást. Még jegyzeteket sem használt, csak felmondta a jól átrágott, szó szerint betanult szöveget. Úgy gondolta,

„Amit olvasunk, annak a közönségre sohase lehet olyan hatása, mint annak, amit mondunk!” A nyilvános fórumokon szereplők számára megszívlelendők a fent írottak.

A könyv második szerkezeti egysége az 1914–1956 közötti sajtóválogatással kezdődik, amiben Borbíró Ferenc tollából származó, illetve róla szóló írásokat kötöttek egy nagy csokorba a szerkesztők. A polgármester személyéről, megválasztásáról, munkájáról szóló írások mellett olvashatunk a vele kapcsolatba került olyan neves személyek, mint pl. gr. Ráday Gedeon belügyminiszter, Horthy Miklós kormányzó Bajára látogatásáról.

Megtudhatjuk, hogy a polgármester kapott-e harminc hold földet a várostól.

A bajaiakat talán jobban érdekli, de talán az ország más részén élők is kíváncsiak rá, hogy Déri Frigyes értékes gyűjteményét Baja városa helyett miért Debrecen kapta. Személyi konfliktus, politikai helyzet vagy egyéb tényező miatt?

Olvashatunk továbbá a bajai névmagyarosítás „hullámairól”, a bunyevác nép „tántoríthatatlan hazaszeretetéről”. A régiósítás kényszerküzében talán egyeseket érdekelhet, hogy a bajaiakat milyen megyebeosztási problémák foglalkoztatták a 20. század első harmadában.

A könyv végén névmutató segíti a célirányos keresést, melyet műnyomó papírra nyomtatott fekete-fehér képmelléklet egészít ki. Sajnos – a kor kívánalmainak ellenére – a könyvben nem található idegen nyelvű, rövid tartalmi kivonat a más nemzetiségű érdeklődők részére.

A feltárt dokumentumok gondozói mellőzték az életmű értékelését, ezt az olvasóra bízták. Erre most magam sem vállalkozom, helyette inkább személyes véleményemet fogalmazom meg röviden.

Az újdonsült könyvet egyfajta polgári élettörténetként foghatjuk fel, melyben kikristályosodik előtünk egy bunyevác nemesi család sarjaként megismert személy egész pályája. Ez az út nem volt mentes a röögőtől sem. Ám a mű központi szereplője bebizonyította, hogy becsülettel, szavakkal-tettekkel és kitartó munkával méltóképpen adózott érettségje előtt elhunyt édesapja emlékének.

A kötet elolvasása után méltán állíthatjuk, hogy Borbíró (Vojnic) Ferenc elismert személyiség volt nemcsak a korabeli bajaiak szemében, hanem az országos politikai közéletben is egyaránt. A munka minden bizonnyal megkerülhetetlen kelléke lesz Baja 20. század eleji várostörténeti kutatóinak. Ahogy szakmai berkekben Rapcsányi (Rapp) Jakab monográfiáját is a „Rapcsányi”-ként emlegetjük, a nemrég napvilágot látott könyvről is bizonyára majd csak azt mondjuk: „Nézd meg a Borbíróban!” Végezetül őszintén mondhatom, hogy a Bajára került polgármester életútja nemcsak a mai bajaiaknak, hanem az ország más területén élő pályakezdőknek, munkaszerető és lokálpatrióta személyeknek is tanulsággal szolgálhat. (*Argumentum Kiadó, 2007*)

E számunkat nyomta és kötötte az AS-Nyomda Kft. Szilády Üzem

axel springer

6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.

Tel.: +36 76 481 401; Fax: +36 76 481 204

E-mail: szilady@axelspringer.hu

www.as-nyomda.hu; www.szilady.hu

Folyóiratunk megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap

és a

József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány
támogatja.